

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Ewy Puzio
pt. „*Determinanty zachowań konsumenckich w zakresie wykorzystania
rowerowych systemów miejskich w Polsce*”
napisanej pod kierunkiem naukowym
promotor prof. dr hab. Grażyny Rosa
i promotora pomocniczego dr Izabeli Ostrowskiej
w dyscyplinie Ekonomia i Finanse na Uniwersytecie Szczecińskim

1. Uwagi wstępne

Podstawę formalną sporządzenia recenzji stanowi pismo Przewodniczącego Rady Naukowej Instytutu Ekonomii i Finansów dr hab. Stanisława Hońko, prof. US z dnia 10 czerwca 2024 roku o wyznaczeniu mnie na recenzenta wskazanej rozprawy.

W trakcie przygotowywania recenzji pracy doktorskiej mgr Ewy Puzio, zostały zastosowane następujące kryteria oceny:

- trafność wyboru obszaru, przedmiotu badań i tematu rozprawy,
- oryginalność hipotez naukowych, struktura rozprawy,
- przydatność praktyczna rozprawy,
- stopień realizacji założonego celu badawczego,
- skala uwag metodycznych i formalnych,
- wnioski końcowe.

Recenzowana praca doktorska liczy 217 stron, w tym 2 strony oświadczeń, 3 strony streszczenia w języku angielskim, 17 stron bibliografii, 4 strony obejmujące spis tabel i spis rysunków oraz 13 stron zawierających 3 załączniki. Wykazana w pracy bibliografia obejmuje 173 pozycje zwartych i artykułów naukowych oraz 59 źródeł internetowych. Ponad połowa wykazanych pozycji bibliografii opublikowana została po 2010 roku co daje podstawę do stwierdzenia, że Autorka posługuje się obszerną i aktualną literaturą.

2. Trafność wyboru obszaru, tematu rozprawy i przedmiotu badań

Współczesny postęp cywilizacyjny spowodował na obszarach zurbanizowanych koncentrację aktywności gospodarczej i społecznej. Wielomilionowe miasta, aglomeracje, metropolie skupiają różnego rodzaju funkcje decyzyjne, administracyjne, ekonomiczne, polityczne, edukacyjne, kulturalne, ochrony zdrowia itp. Koncentracja działalności gospodarczej i dużej liczby ludności powoduje negatywne skutki w zakresie przemieszczania się na obszarach zurbanizowanych oraz oddziaływania na środowisko naturalne. Dlatego czynnik transportowy staje się podstawową determinantą warunkującą możliwość rozwoju dużych miast oraz jakość życia w mieście. Zagadnienie mobilności w miastach związane jest z wieloma problemami, wśród których jednym z istotniejszych jest kongestia transportowa (zatory komunikacyjne). Kongestia transportowa jest niekorzystnym zjawiskiem, ponieważ wpływa bezpośrednio na środowisko miejskie, prowadząc do niskiej jakości powietrza, emisji hałasu, wysokiego poziomu CO₂ i problemów z bezpieczeństwem na drodze, co ma swoje odzwierciedlenie w ocenie jakości życia w miastach. Potrzeby transportowe ludności związane z organizacją życia społecznego zdeterminowane są rozmieszczeniem: miejsc pracy, placówek oświatowych, punktów handlowych, miejsc rekreacji, instytucji kultury i nauki oraz jednostek administracji publicznej. Dążenie do zaspokojenia tych potrzeb na obszarach miejskich zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju związane jest między innymi z ograniczeniem negatywnego wpływu na środowisko naturalne. W wielu miastach wzrasta znaczenie rowerów w obsłudze mobilności. Są to przede wszystkim rowery prywatne, jednak dość dynamicznie, zwłaszcza na obszarach dużych miast, rośnie znaczenie rowerów publicznych dostępnych w formule konsumpcji kolaboratywnej (bikesharingu). Wprawdzie udział rowerów w obsłudze potrzeb przewozowych w miastach europejskich nie przekracza kilku, kilkunastu procent (z wyjątkiem miast skandynawskich oraz holenderskich), to rower jest coraz częściej traktowany jako system komplementarny wobec transportu zbiorowego. Rowery i hulajnogi to nie tylko alternatywne do innych środki transportu, ale przede wszystkim instrumenty obsługi pierwszej i ostatniej mili, co pozwala na substytucję przejść pieszych, które bardzo często w miastach zastępowane są przejazdami samochodami. W Europie coraz częściej kwestie rozwoju systemów rowerowych są istotnym obszarem aktywności polityk publicznych w wielu krajach, gdzie powstały i są realizowane narodowe strategie rowerowe.

Wykorzystanie rowerów w przestrzeni miejskiej będzie zapewne wzrastać w miarę upowszechniania się informacji o korzyściach płynących z korzystania z rowerów – ekonomicznych, zdrowotnych czy też środowiskowych. Niemniej jednak zwiększenie udziału

rowerów w obsłudze mobilności wymaga realizacji wielu przedsięwzięć, w tym przede wszystkim rozwoju infrastruktury rowerowej i przygotowania m.in. miejsc pracy i nauki do dojazdów rowerowych. Ważnym obszarem działań w zakresie zwiększenia udziału rowerów w obsłudze mobilności miejskiej jest także budowanie postaw prorowerowych poprzez odpowiednie kształtowanie zachowań komunikacyjnych ludności w efekcie dobrych praktyk i kampanii publicznych. Dlatego istotnym obszarem badawczym jest rozpoznanie zachowań komunikacyjnych - ponieważ na zachowania konsumentów wpływ wywiera wiele czynników - aby w efekcie odpowiednio dostosować instrumenty oddziaływania w kierunku skutecznej polityki rozwoju systemu rowerów miejskich.

W związku z tym można stwierdzić, że obszar badań w ocenianej dysertacji został dobrany prawidłowo – dotyczy analizy determinant zachowań konsumenckich w zakresie wykorzystania rowerowych systemów miejskich w Polsce.

Temat rozprawy został właściwie sformułowany. Jest aktualny i interesujący zarówno z punktu widzenia teoretycznego jak i utylitarnego zwłaszcza w kontekście dążenia do zeroemisyjności i równoważenia mobilności miejskiej. Recenzowana rozprawa doktorska mgr Ewy Puzio wychodzi naprzeciw tym praktycznym i teoretycznym potrzebom. Autorka decydując się na wybór tematu dysertacji wśród wielu przesłanek merytorycznych i pragmatycznych za szczególnie ważne uznała:

- analizę trendów w zachowaniach konsumenckich w zakresie korzystania ze środków transportu,
- określenie czynników pozytywnie i negatywnie wpływających na korzystanie z rowerowych systemów miejskich,
- analizę i ocenę wybranych rowerowych systemów miejskich w Polsce i innych krajach europejskich.

W świetle powyższych uwarunkowań wybór przez Autorkę przedmiotu badań, definiowanego jako „identyfikacja i hierarchizacja determinant zachowań konsumenckich w zakresie wykorzystania rowerowych systemów miejskich w Polsce” oraz „budowa scenariuszy oddziaływania na zachowania konsumenckie w odniesieniu do rowerowych systemów miejskich”, należy uznać w pełni za uzasadniony. Wybrany obszar i problem badawczy są ważne i interesujące, ponieważ odnoszą się do determinant określających potrzeby i zachowania konsumenckie, zmiany podejścia mieszkańców miast do sposobu przemieszczania się, czynników determinujących częstotliwość i stałość korzystania z rowerowych systemów miejskich oraz potencjalnych barier, które mogą zniechęcać

konsumentów do korzystania z rowerowych systemów miejskich i rozwiązań, które mogą być skuteczne w ich eliminacji.

Zakres podmiotowy pracy stanowią użytkownicy systemów rowerowych, zakres przedmiotowy – miejski system rowerowy, zakres przestrzenny obejmuje terytorium Polski, w tym miasta takie jak Bydgoszcz, Katowice, Kraków, Lublin, Łódź, Szczecin, Warszawa, Wrocław. Dla celów porównawczych wskazano także kilka miast europejskich – Antwerpię, Helsinki, Kopenhagę, Paryż. Zakres czasowy można odnieść do warstwy teoretycznej (okres od początku pojawienia się w literaturze przedmiotu rozważań dotyczących powstania i funkcjonowania w miastach rowerowych systemów miejskich jako elementu mobilności miejskiej do chwili obecnej) oraz empirycznej (badania ankietowe w 2022 roku oraz indywidualne wywiady w 2023 roku - materiał empiryczny). Tak zdefiniowany zakres pracy, w kontekście przedstawionego celu pracy należy uznać za prawidłowy.

3. Oryginalność hipotez naukowych, złożoność celów badawczych, struktura rozprawy

W oparciu o wnikliwe i wszechstronne studia literaturowe oraz badania empiryczne Autorka podjęła próbę identyfikacji i hierarchizacji determinant zachowań konsumenckich w zakresie wykorzystania rowerowych systemów miejskich w Polsce. Na podstawie przyjętego głównego założenia badawczego Autorka sformułowała główną hipotezę badawczą: zachowania konsumenckie w zakresie wykorzystania rowerowych systemów miejskich determinowane są czynnikami społeczno-ekonomicznymi oraz środowiskowymi, a także rosnącym natężeniem kongestii transportowej w miastach. Autorka sformułowała również następujące hipotezy pomocnicze:

1. Preferowanie proekologicznego i prozdrowotnego trybu życia powoduje zmianę podejścia mieszkańców miast do sposobu przemieszczania się w kierunku korzystania z rowerowych systemów miejskich.
2. Zachowania konsumenckie warunkują wdrożenie i rozwój rowerowych systemów miejskich.

Przebieg procesu badawczego obejmował następujące etapy: zdefiniowanie problemu badawczego, analiza literatury, analiza przypadków – wybrane praktyki w zakresie wykorzystania rowerowych systemów miejskich Polsce i na świecie, wykorzystanie metod matematyczno-statystycznych, analiza logiczna oraz badania własne.

Analiza treści hipotez oraz celów pracy, ich odniesienie do dalszych wywodów w pracy, zakres wykorzystanych metod badawczych daje podstawy do pozytywnej oceny warsztatu naukowego Doktorantki jako właściwie ukształtowanego.

Realizacja celów rozprawy oraz weryfikacja przyjętych hipotez badawczych nastąpiła w toku rozważań zaprezentowanych w pięciu rozdziałach, poprzedzonych wstępem oraz we wnioskach podsumowujących rezultaty badań. Konstrukcja pracy jest spójna i logiczna o wyraźnie zarysowanej tematyce. Treść rozdziałów jest powiązana z tytułem pracy i stanowi konsekwentne rozwinięcie założonych wyzwań badawczych. Rzeczowy układ pracy charakteryzuje się spójnością i logiczną sekwencją myślową poszczególnych jej części.

Na podstawie przyjętych celów pracy oraz hipotez badawczych można stwierdzić, że w pracy podjęto interesujące i mało jeszcze kompleksowo zbadane w Polsce zagadnienie.

Rozdział pierwszy zatytułowany „Zachowania konsumenckie w teorii ekonomii” ma charakter wprowadzający w całość obszaru badawczego Autorki. W rozdziale tym na podstawie szczegółowego przeglądu literatury polskiej i zagranicznej obejmującej tematykę zachowań konsumenckich przedstawione zostało szczegółowo ujęcie pojęcia zachowań konsumenckich – tabelaryczne zestawienie wybranych definicji. Zaprezentowano zakres, rodzaje oraz modele zachowań konsumenckich. Istotne i ważne z punktu widzenia merytorycznego jest umiejscowienie zachowań konsumenckich w teorii ekonomii. Przedstawiono ewolucję klasyfikacji czynników wpływających na zachowania konsumentów zgodnie ze światowym dorobkiem naukowym. Na podkreślenie zasługuje usystematyzowanie terminologii i propozycja autorskiej definicji zachowań konsumenckich: „zachowania konsumenckie to logiczny zespół czynności, będących następstwem potrzeb ludzkich, w zakresie produkowania/świadczenia, kupowania oraz użytkowania dóbr i usług w celu realizacji określonych celów i wartości prowadzących do zadowolenia konsumenta z uwzględnieniem czynników ekonomicznych, psychologicznych, społecznych i kulturowych” (str. 20). Treść rozdziału pierwszego stanowi dobrą podbudowę teoretyczną dla dalszych rozważań w zakresie zachowań komunikacyjnych ludności miejskiej.

Rozdział drugi pt.: „Zachowania konsumenckie w transporcie miejskim” zawiera problematykę związaną, ogólnie ujmując, z mobilnością miejską. W treści rozdziału przedstawiono zagadnienia istoty, podziału i klasyfikacji transportu miejskiego. Zwrócono szczególną uwagę na problemy transportowe współczesnych miast związane z realizacją potrzeb transportowych ludności m.in. kongestię transportową, emisję CO₂. Zwrócono również uwagę na zachowania komunikacyjne ludności w zakresie wyboru środka transportu do realizacji przemieszczeń miejskich. Dokonano porównania cech poszczególnych środków

transportowych wykorzystywanych w przemieszczeniach miejskich szczególnie eksponując czynniki wpływające na rozwój współdzielonej mobilności w Polsce sprzyjającej równoważeniu transportu w miastach. W ramach rozważań w tym rozdziale przedstawiono podstawowe informacje związane z rowerowym systemem miejskim takie jak pojęcie, generacje oraz modele funkcjonowania. Wskazano także korzyści wynikające z wyboru przemieszczenia się rowerem w miejsce samochodu osobowego. Treść rozdziału drugiego stanowi dobre dopełnienie rozdziału pierwszego jako podstawy rozważań badawczych.

W rozdziale trzecim pt.: „Analiza wybranych rowerowych systemów miejskich w Polsce i innych krajach europejskich” zgodnie z tytułem rozdziału zawarta została problematyka uwarunkowań rozwoju rowerowych systemów miejskich, charakterystyka i analiza wybranych rowerowych systemów miejskich w wybranych miastach polskich i europejskich, w trakcie której wskazano zalety i słabości tych systemów a także dokonano ich porównania. W celu pełnej charakterystyki wybranych rowerowych systemów miejskich posłużono się nie tylko dostępną literaturą przedmiotu ale także dokonano analizy stron internetowych operatorów tych systemów.

Rozdział czwarty zatytułowany „Badanie zachowań konsumenckich w transporcie miejskim w kontekście oferty rowerowych systemów miejskich” jest szczególnie istotny w strukturze dysertacji, ponieważ ma charakter empiryczny (badawczy), pozwalający zweryfikować zaproponowane przez Autorkę założenia teoretyczne. W rozdziale tym zaprezentowano wyniki badań zachowań konsumenckich w transporcie miejskim (strony popytowej) oraz wyniki badań strony podażowej.

Z uznaniem można odnieść się do zakresu badań zrealizowanych przez Autorkę i zgromadzonych wyników badań. Badania bezpośrednio dotyczyły analizy wpływu różnych czynników (np. dostępność stacji rowerowych, infrastruktura drogowa, jakość rowerów oraz promocję ma korzystanie z rowerowych systemów miejskich w Polsce) na decyzje konsumentów, ich motywy dotyczące wyboru środka transportu oraz częstotliwość korzystania z tych systemów. W badaniach zachowań konsumenckich wykorzystany został opracowany kwestionariusz ankiety z pytaniami w różnych formach skierowany do losowo wybranych osób powyżej 13 roku życia w Polsce (N=384). Ankieta miała formę online. Do analizy zebranego materiału empirycznego wykorzystano prawidłowo dobrane miary, które umożliwiły poprawne wnioskowanie. Badanie strony podażowej miało charakter jakościowy w postaci indywidualnych wywiadów pogłębionych. Wywiady przeprowadzono na podstawie autorskiego przewodnika wywiadu, który obejmował 13 pytań. Uzyskane dane zostały starannie zaprezentowane w formie graficznej i tabelarycznej w treści pracy i w załącznikach.

W rozdziale piątym pt.: „Modelowe ujęcie determinant zachowań konsumenckich w odniesieniu do rowerowych systemów miejskich” przedstawiono scenariusze oddziaływania na zachowania konsumentów korzystających z rowerowych systemów miejskich oraz na zachowania konsumentów niekorzystających z rowerowych systemów miejskich. Ponadto wskazano determinanty oddziaływania na podmioty świadczące usługi polegające na uruchomieniu, zarządzaniu i kompleksowej eksploatacji rowerowych systemów miejskich.

W zakończeniu rozprawy Doktorantka podsumowuje zamierzone i osiągnięte wyniki badawcze, które stanowią główną część wniosków końcowych.

Oceniając całościowo układ pracy stwierdzam jego poprawność i odpowiednie dostosowanie do celów pracy i przyjętych hipotez badawczych. Zastosowany układ pracy pozwolił Autorce na przedstawienie rozważań w sposób merytorycznie poprawny i dał możliwość zrealizowania celów pracy i weryfikacji hipotez badawczych.

4. Przydatność praktyczna pracy

Recenzowana rozprawa ma przede wszystkim charakter poznawczy. Autorka analizowała zachowania konsumentów związane z motywacjami i potrzebami prowadzącymi do korzystania z rowerowych systemów miejskich, koncentrując swoją uwagę na atrakcyjności tego rodzaju transportu w porównaniu do innych środków transportu. Dodatkowo zidentyfikowała potencjalne bariery, które mogą zniechęcać konsumentów do korzystania z rowerowych systemów miejskich oraz proponowane rozwiązania eliminujące te bariery, które mogą być przydatne dla podmiotów odpowiedzialnych za uruchamianie i funkcjonowanie rowerowych systemów miejskich. Wyniki przeprowadzonych badań przez Doktorantkę umożliwiły jej budowę scenariuszy oddziaływania na zachowania konsumenckie w odniesieniu do rowerowych systemów miejskich na:

- zachowania konsumentów korzystających z rowerowych systemów miejskich,
- zachowania konsumentów niekorzystających z rowerowych systemów miejskich.

Są to konkretne walory użyteczne recenzowanej pracy w odniesieniu do równoważenia mobilności miejskiej i dążenia do zeroemisyjności.

5. Stopień realizacji założonego celu badawczego

Oceniając podjęty przez Autorkę problem badawczy i cały przebieg procesu badawczego, można stwierdzić, że Autorka wykazała się odpowiednią wiedzą w zakresie

badanej problematyki, znajomością terminologii naukowej, umiejętnością doboru metod badawczych, samodzielnego formułowania i rozwiązywania problemów badawczych oraz logicznego wnioskowania. Doktorantka swobodnie porusza się w obszarze teoretyczno-metodycznym badanej problematyki. Zrealizowane badania naukowe oraz wykorzystane metody badawcze należy ocenić pozytywnie jako te, które w umożliwiły Autorce zrealizowanie celów pracy i weryfikację hipotez badawczych. Recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne studium badawcze posiadające użyteczność zarówno metodyczną, poznawczą jak i aplikacyjną.

6. Uwagi szczegółowe

Należy podkreślić, że recenzowana praca doktorska została przez Doktorantkę przygotowana starannie (między innymi walory estetyczne graficznej i tabelarycznej prezentacji danych), zgodnie z zasadami pisania tekstów naukowych i ich redakcji. Jednakże Autorka nie ustrzegła się drobnych usterek formalnych. Do drobnych błędów formalnych należy zaliczyć nieliczne uchybienia redakcyjne. Jako przykłady można wskazać brak wzmianki w tekście pracy o niektórych rysunkach przed ich zamieszczeniem, brak numeracji kilku stron, drobne błędy literowe czy stylistyczne.

7. Wnioski końcowe

Biorąc pod uwagę całość wywodów zawartych w recenzji stwierdzić można, że przedstawiona do recenzji praca doktorska jest oryginalnym i wartościowym opracowaniem Autorki a zawarte w niej treści mogą być również czynnikiem inspirującym do dalszych badań, w szczególności:

- praca stanowi samodzielny dorobek Autorki,
- Autorka dowiodła, że posiadała umiejętność postawienia problemu badawczego, wyznaczenia celów i hipotez badawczych, doboru materiału badawczego i zastosowania właściwych metod badawczych oraz właściwego sposobu analizy i syntezy wyników badań,
- praca jest opracowaniem wpisującym się w nauki społeczne,
- praca oparta jest o oryginalny materiał badawczy, który został dobrze opracowany i zaprezentowany,
- Autorka podjęła i rozwiązała oryginalny problem naukowy, wykazując się odpowiednią wiedzą w zakresie nauk społecznych,

- poprzez przygotowanie rozprawy doktorskiej Autorka wykazała umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Reasumując stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Ewy Puzio pt.: „*Determinanty zachowań konsumenckich w zakresie wykorzystania rowerowych systemów miejskich w Polsce*” odpowiada wymaganiom stawianym pracy doktorskiej, może stanowić podstawę do nadania stopnia naukowego doktora w dyscyplinie ekonomia i finanse. W związku z tym wnoszę do Rady Naukowej Instytutu Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Szczecińskiego o jej przyjęcie i dopuszczenie do publicznej obrony.

